

Konzervativizmus verejnej politiky v podmienkach Slovenskej republiky

Public policy conservatism in conditions of Slovak republic

Daniela Škutová

Abstract

The article analyzes the conservatism in public policy and focuses on the conceptual questions of contemporary conservatism. Conservatism faces many challenges not only as an ideological and socio-political concept but is also one of the paradigms of pluralistic forms of life, as well as an attribute of the current public policy. The aim of the present paper is to answer the following questions: 1. Why did the people stop believing in conservative values? 2. What unites different conservative movements and styles? 3. Does contemporary conservatism need a change or should it be partially modified in accordance with today's needs? 4. What are specific forms of conservatism? 5. How can conservatism become a meaningful political force?

Conservatism needs a thorough diagnostics. But it also needs to know its potential in which it can contribute to the effective functioning of public policy.

Key words

public policy conservatism, conservative politics, radical conservatism, conservative values

Úvod

Úloha konzervativizmu vo verejnej politike sa viaže na dve skutočnosti. Prvou je poznanie, že katalóg uznávaných a žitých hodnôt predurčoval možnosti praktickej politiky so zárukou stabilného politického kontinua. Druhou je záujem, akým sa konzervativizmus vo sfére verejnej politiky etabloval na plnohodnotnú politickú silu. V súčasnosti pozorujeme degradáciu konzervativizmu na všetkých úrovniach spoločenského a politického života. Nejde tak ani o prílišnú odchýlku od uznávaných tradičných noriem, ako skôr o vymykanie sa konzervatívnych štandardov pred potrebami súčasného sveta. Konzervativizmus na túto disproporciu často neadekvátne reaguje a čím viac akcentuje význam svojich postojov, tým viac jeho sila slabne. Súčasný konzervatívny mainstream môže namietat' proti tvrdeniu o úpadku konzervativizmu zdôrazňovaním svojho statusu filozofických a morálnych riešení problémov súčasného sveta. Zdá sa však, že ho niečo k tomu núti. Naproti tomu reálna konzervatívna politika by mala zohľadňovať potrebu efektívnych a logických kultúrnych vzorcov pre stabilnú konzervatívnu scénu, a to nielen politickú. Zdá sa však, že jej čosi v tom prekáža. Varovné hlasy konzervatívnych preferencií, zohľadňujúcich radikálne recepty až radikálne riešenia sú síce aktuálnym rámcom bádania súčasnej politickej vedy, ale neriešia základnú príčinu problému, prečo ľudia prestali veriť tradičným konzervatívnym hodnotám?

Príspevok analyzuje konzervativizmus verejnej politiky a zameriava sa na konceptuálne otázky súčasného konzervativizmu ako inherentnej politickej filozofie. Konzervativizmus je nielen ako ideologický a sociálno-politický koncept, ale aj ako jedna z paradigiem pluralistických foriem života, ako aj atribút súčasnej verejnej politiky, ktorý čelí mnohým problémom. Cieľom príspevku je

hľadať odpoveď na otázky: 1. Prečo ľudia prestali veriť konzervatívnym hodnotám? 2. Čo spája rozdielne konzervatívne smery a štýly? 3. Potrebuje konzervativizmus zmenu, alebo sa má čiastočne modifikovať s aktuálnymi potrebami dneška? 4. Aké sú konkrétne formy konzervativizmu? Ako môže byť konzervativizmus zmysluplnou politickou silou? Konzervativizmus potrebuje hĺbkovú politologickú diagnostiku. Potrebuje však aj poznať svoje možnosti, akými môže prispieť k efektívnemu fungovaniu verejnej politiky.

Metodologický prístup ku skúmaniu konzervativizmu predikuje objasnenie súčasnej pozície konzervativizmu prostredníctvom filozofických a sociálno-politických vymedzení. Teoretické zázemie výskumu konzervativizmu v štúdiu neašpiruje na sumarizáciu prístupov a pojmových aspektov konzervativizmu. Vybrané aspekty analýzy sa zameriavajú na potvrdenie nutnosti spredmetniť konzervativizmus ako dôležitý prvok diskusie v tvorbe efektívnej verejnej politiky. Vychádza z predpokladu vzájomnej interakcie filozofií, ideí a politik, ktorá môžu podporiť aj remodeláciu samotného konzervativizmu v situácii, kedy sa jeho sila priamoúmerne znižuje s narastajúcou dôležitosťou jeho významu v súčasnom svete.

1. Konzervativizmu v postmodernej ére dominantného liberalizmu

Dnešná hypermoderná doba podľa Lipovetského sa vyznačuje ekonomickou sťaživosťou, rozkvetom technológií, individualizmom a jej rozvoj je založený na neskromnosti a nadbytku, ide dopredu nesmierne rýchlo, vedie k narúšaniu pravidiel, je zdrojom nerovnováhy a chaosu (Lipovetsky, 2013) Lipovetského prenikavá analýza postmodernej epochy zaznamenáva vývoj demokratických spoločností, ktoré sa oslobodili od veľkých ideológií zameraných do budúcnosti a ťaživých systémov noriem a pravidiel, a ktoré sa s nadšením obrátili k prítomnosti a začali si bez obmedzenia užívať ich prednosti. Lipovetsky prispel svojimi dielami k interpretácii modernity a položil základy individualistickej paradigmy. Hypermodernita je druhou modernou revolúciou, ktorá dodáva individualizmu rozmer ľudskosti. Súčasťou hypermodernity je aj návrat niektorých tradičných hodnôt a spôsobu myslenia. Naproti tomu však tento konzervatívny základ, ktorý spočíva na mnohých paradoxoch, podlieha recyklovaniu a premene vzájomných vzťahov optimistickou optikou bez konvencií. Hypermodernita nadobudla status ideológie, napriek tomu, že nedisponuje konkrétnym zmyslom a cieľom. Môžeme predpokladať, že najvhodnejším označením hypermodernity je zrejme súbor otázok o hypermodernite ako ideológii, na ktoré chýba adekvátna odpoveď: Je konzervatívna paradigma v ostrom kontraste hypermodernity? Aké sú styčné prvky konzervativizmu a súčasného sveta v morálnych pravidlách, ktorými sa treba riadiť? Akými protiargumentmi alternuje konzervativizmus v dominancii súčasnej liberálnej paradigmy?

Človek je vo vzťahu k spoločnosti premenlivejší a prispôsobivejší. Preukazuje však úctu k minulým udalostiam, odkazuje na nezabúdanie a oživuje náboženské tradície. Na základe výziev k zachovaniu národnej či náboženskej identity sa formujú nové formy režimov, v ktorých dochádza k prepojeniu demokracie s etnicitou a frustrovanej modernizácii s dobyvateľským fundamentalizmom. F. Zakaria ich označuje ako „nelibálne demokracie“. (F. Zakaria, 2012) V hypermodernom rozbitom svete stúpa záujem o jednotu a zmysel, príslušnosť ku komunitě. Vplyv pragmatického zamerania na účelnosť sa šíri do všetkých oblastí. Nie je to však konzervativizmus proklamovaný modernou. Chýba potreba odvolávať sa na tradíciu. Hypermodernita nie je charakterizovaná výhradne sebakritickým prístupom k moderným inštitúciám a poznaniu. Je rovnako návratom ku kolektívnej pamäti či tradičným formám náboženského vyznania a ich využitia v novom kontexte. Kultúra individuálneho blahobytu prispela k potlačeniu hodnoty abstraktných princípov občianstva a prijateľnosti utrpenia vnucovaného mocnými spoločenskými skupinami. Orientácia života na osobné šťastie, uznanie odlišnosti a stratégiu uznania (Ch. Taylor, 1994) sa stali nástrojmi úcty k sebe samému.

Konzervativizmus je v súčasnej odbornej diskusii pod vplyvom liberálnej paradigmy marginalizovanou témou. Konzervativizmus je oslabený ideovou váhou, ale ako politická sila zotráva. Tento fakt súvisí s viacerými faktormi: po prvé, v postmodernom svete prestáva byť

jasné, do akého stavu by sa mali európske spoločnosti vrátiť; po druhé, nie je jasná otázka zmeny, do akej miery sú reformné kroky prinavrátania úcty základným inštitúciám žiaduce a potrebné; po tretie, základný princíp zachovania poriadku nadobúda zmysel až po špecifickom zdôvodnení v období hlbokých turbulencií politických pomerov, akými bola napr. najsilnejšie historicky akcentovaná Francúzska revolúcia, etablovanie pseudonáboženských ideológií projektov politických poriadkov najmä v 20. storočí, ale je ním aj nebezpečenstvo konania racionalistov v politike. Konzervativizmus je vytesnený na perifériu odborného bádania. Je považovaný za prekonanú modernistickú koncepciu, ktorá v posledných dekádach 20. storočia síce oživila myšlienku renesancie buržoáznej modernizácie a podala dôslednú kritiku devastačných dopadov individualistických projektov na súčasnú spoločnosť. Konzervatívny diskurz vo svojom koherentnom spôsobe je však prerušený nielen dôsledkami vplyvnej permanentnej politickej revolúcie americkej pravice. Konzervatívna kritika spoločnosti neplní funkčnú analýzu pre rozvoj súčasného konzervativizmu. Vzhľadom k neochote projektovať budúcnosť je konzervativizmus vnímaný ako teoreticky neopodstatnený, bez schopnosti teoretického zdôvodnenia. Konzervatívci nie sú sami jednotní v otázke, od akých princípov majú odvíjať svoju argumentáciu originálnej politickej teórie v rade sociálnych a politických problémov súčasného sveta. Tieto tri významné črty súčasnej konzervatívnej krízy sa prejavujú v polemikách o konci ideológií vôbec, o smrti konzervativizmu a prioritě nových konceptov a paradigmat, ktoré na rozdiel od zastaraných a vyčerpaných spôsobov konzervatívneho diskurzu prinášajú zásadný obrat v prístupe k aktuálnym problémom a formulujú konkrétne politické požiadavky s akcentom na radikálnu zmenu doterajšieho spôsobu života. V dobe liberálnej paradigmy sa stal konzervativizmus v polovici 20. storočia mŕtvy (I. Preisner). Podľa Fukuyamu „*veľký rozvrat*“ spoločenských noriem znamenal zmenu vo všetkých oblastiach života. (F. Fukuyama, 2012) Individualizmus podkopal všetky formy autority a v liberálnej demokracii miesto cnosti nahradila rozumnosť konania vo vlastnom záujme. Rozpad hierarchie v politickom a ekonomickom kontexte so snahou o čo najväčšiu slobodu spôsobil sociálne konflikty a nedôveru k inštitúciám.

Na podporu životaschopnosti a vitality konzervativizmu poukazovali viacerí politickí teoretici od 90. rokov 20. storočia. Hoci viacerí teoretici politických ideológií konvertovali k apokalyptickým výrokom o zastaranosti konzervativizmu, mnohí nielen z tábora konzervatívcov sa zhodujú v názore, že v radikálnych odsúdeniach konzervativizmu na zánik treba byť opatrný. Ashford pripisuje konzervativizmu obhajobu právd, „*ktoré sú použiteľné univerzálne aj napriek času*“. (Ashford, 1994, s. 183) Podľa F. Novosáda (F. Novosád, 2016) konzervatívne doktríny strácajú sugestívnu presvedčivosť. Napriek tomu sa konzervatívnej politike, ktorá diktuje celkový štýl politického myslenia, podriaďujú liberáli aj socialisti. V zmysle Nisbetovej „*potreby politiky minulosti*“ (Nisbet, 1993, s. 132) v dobe liberálnej paradigmy nestráca konzervativizmus svoje opodstatnenie a ponúka škálu časom preverených princípov a hodnôt. (Scruton, 1993, s. 179-188)

2. Poriadok konzervativizmu a triumf ekonomického liberalizmu

Základom konzervativizmu je dať veci do poriadku. „*Dobré veci je ľahké zrušiť, o to ťažšie je ich vytvoriť*“, tvrdí R. Scruton v knihe *How To Be a Conservative*. Argumentáciu Scruton zakladá na konkrétnych príkladoch európskej histórie. Situácia po roku 1989 pred pádom Berlínskeho múru je obsiahnutá v *Notes from the Underground*. R. Scruton v diele označil disidentov za konzervatívcov, pretože ich primárnym cieľom bolo prežitie vecí v ich kultúre, ktorú považovali za drahocennú. Po páde železnej opony niečo krásne došlo a bolo stratené. Ľudia našli v podmienkach pološera vecí, ktoré milujú. Náhle keď boli však záclony odtiahnuté bokom, uvideli ďalšie veci vonku. Element lásky bol stratený. A rovnako masová emigrácia poškodila krajiny. Ľudia podľa Scrutona často hovoria o totalite a skleróze plánovaného hospodárstva veľmi všeobecne. Skutočným zlom bol útok na inštitúcie občianskych združení. R. Scruton spája vzájomnú súvislosť medzi socializmom a konzervativizmom v otázke konfliktu ohľadne rozdelenia prínosov ale aj ich kontroly. Zatiaľ čo socialisti inklinujú k centralizmu, konzervatívci prioritizujú lokalizmus, ale mnohé politické problémy ostávajú. Nerovnosť môže byť zneužitá, preto sú

konzervatívci obhajcami aristokracie, nakoľko hromadenie bohatstva je argumentom pre jeho odovzdanie ďalším generáciám. Obeť je základom morálneho života a jednou z kresťanských cností. Jedná sa o vzdanie sa resentimentu, vzdať sa vecí, ktoré sú nám drahé.

Scruton rozlišuje metafyzický a empirický konzervativizmus. Zatiaľ čo empirický konzervativizmus reaguje na rozsiahle zmeny, ku ktorým dochádza od čias reformácie a osvietenstva, metafyzický chráni sväté a posvätné veci pred znesvätením. Scruton odmieta nostalgický konzervativizmus, ktorý oplakáva minulosť a sťažuje si na to, čo všetko sa z nej stratilo. Scruton však upozorňuje, že treba rozlišovať, pretože nie všetko z minulosti je dobré a hodné ďalšieho nekritického udržiavania. M. Oakeshot tvrdil, že dispozícia nie je to, čo je viera, ale v mysli zotrúva dlhšie ako súbor vier. Scruton nadviazal na Oakeshotta myšlienkou, že konzervatívny temperament je názorovým rysom ľudských spoločností po celom svete v spoločne zdedených dobových veciach, ktoré sa musíme snažiť udržať. Empirický konzervativizmus môže byť podporený aj tým, čo by sa mohlo označiť ako metafyzika osobnosti o povahe ľudskej osoby. Túto pozíciu zdieľa konzervativizmus s liberalizmom. Dištancuje sa však od abstraktných pojmov a k teóriám spoločenskej zmluvy sa snaží nájsť alternatívu konkrétnej reality – dobro v spoločnosti. R. Scruton používa termín „*first –person plural*“. Politický poriadok nie je generovaný sám a predpokladá tiež jednotnosť. Rovnako sú to dispozície v mysli. Nemusí byť artikulovaný s elegickým akcentom – ako artikulované konzervatívne hnutie formované v elegických termínoch.

Sila konzervativizmu je pozorovateľná najmä vo Veľkej Británii, kde má konzervativizmus najsilnejšiu kontinuálnu tradíciu. V Británii je citeľný britský konzervativizmus a zároveň moderné mesto, z ktorého vychádzajú súčasné európske trendy. Aj Nisbet poukázal na perspektívu konzervativizmu predpokladom, že „*významné jadro tradičného konzervativizmu bude v Británii a USA existovať naďalej. Dve storočia stará politická viera len tak ľahko nevyhasína. Renesancia, ku ktorej došlo v rokoch 1950 – 1980 zostane večným a povzbudzujúcim svetlom na ceste k realizácii konzervatívnej evolúcie.*“ (Nisbet, 1993, s.131) Potreba politiky minulosti v postmodernom svete ponúka škálu časom preverených princípov a hodnôt. Rovnako spoločný názor teoretikov spočíva v názore, že konzervatívci presadzujú jednotu v prekonaní politických a kultúrnych protikladných pozícií presadzovaním neokonzervatívnej ideologickej zmesi. Súčasní teoretici nezavrhujú akumulovanú múdrosť histórie, kontinuitu tradície ako vodidlo v budúcnosti, a preto je Burkov odkaz aplikáciou pragmatických a opatrných postupov k sociálnym a ekonomickým zmenám stále aktuálny. Naproti tomu filozofia slobodného trhu ponúka iný prístup. Je založený na ekonomickom raste, ktorý podkopáva tradičné štruktúry miestnych komunít. Hoci neokonzervatívci prijali libertariánske princípy slobodných trhových síl, zanedbali sociálne základy trhového hospodárstva. Neprehľadnosť v príčinách samotnej krízy konzervativizmu o tom, či je to neuspokojujúci príspevok neokonzervatívcov, alebo nezlučiteľnosť vlastných rozporov vo vnútri konzervativizmu má za následok podceňovanie konzervatívnej kapacity vlastnej obnovy.

Politika M. Thatcherovej bola správnou kombináciou pomeru medzi prvkami tradičného a reformistického konzervativizmu s cieľom efektívne reagovať na aktuálne problémy. Mala veľmi jasnú predstavu o cnosti a jej inštinkt sa v zložitých situáciách pýtal: Čo je hrozba? Čo budeme robiť? Ale mala aj pocit, že musí mať komplexnú filozofiu. Aj Napriek tomu, že išlo o negatívne dedičstvo socializmu, naplno Thatcherovej politiku presiahla Hayekovská koncepcia. Hayekovo myslenie je významným príspevkom o povahe hodnoty, ale nedá sa z jeho diela použiť na odvodenie celej kolekcie politík pre moderný štát. Hayek v jednej kapitole píše „*Prečo nie som konzervatívcom*“ Bolo to ale preto, že videl konzervatívnu vládu po vojne, ktorá prevzala veci zo strany štátu. Hayek bránil spoločný zákon proti legislatíve, ak to považoval za správne. Bez slobodnej ekonomiky nie sú dostatočné informácie na spustenie veľkej spoločnosti – a to platí aj dnes. Reformy Thatcherovej vlády v duchu Hayekovej neoliberalnej slobody viedli k rozpútaniu síl, ktoré boli korozívne pre mnoho drahocenných vecí. V prvej kapitole knihy pod názvom *Moja cesta* Scruton prejavuje vážnosť k M. Thatcherovej, nakoľko dokázala jasne rozlíšiť, v čom spočívajú dávne meštiacke cnosti a tie sa snažila reprezentovať. Na druhej strane však Thatcherová ako ekonomický liberál a zástanca Smitha, Hayeka, Friedmana, zdôrazňovala individuálne úsilie, ktoré vedie ku kolektívnej. Odstráňte mŕtvu ruku štátnej kontroly a Veľká Británia môže opäť prevítať“. Účinnějšía alokácia kapitálu ekonomickej liberalizácie mala za následok porážku Thatcherovej

v sociálnej oblasti. Podľa A. Massie (apríl 2013, The Spectator MT: An Accidental Libertarian Heroine) jedna časť Thatcherovej dedičstva ako sociálneho konzervatívca je možno nedocenená, ale rovnako nezodpovedaná ostáva aj otázka, do akej miery triumf v ekonomickej oblasti prispel k jej porážke v sociálnej oblasti.

Napätie medzi ekonomickým liberalizmom a sociálnym konzervativizmom je vnútornou konštantou nekompatibility oboch štýlov. Triumf ekonomického liberalizmu splodil víťazstvo sociálneho liberalizmu a otvoril cestu pre liberalizáciu spoločenského života. M. Sandel sa obáva, že v súčasnosti trhové sily zvíťazili tak dokonale, že hrozí ruptúra spoločnej štruktúry spoločnosti. Kládne si najzávažnejšiu etickú otázku dnešnej doby Nie je vo svete, v ktorom je všetko na predaj niečo zlé? Posunuli sme sa od trhovej ekonomiky k životu v trhovej spoločnosti. Ale aká je správna úloha trhu v demokratickej spoločnosti? (M. Sandel v diele *What Money Can't Buy*). *Hoci vplyv trhu a technológií pôsobí na usporiadanie celej rady spoločenských odvetví, hodnotové bariéry zostali zachované a bránia nihilistickej interpretácii v pohľade na svet a spoločnosť. Súčasné sociálne vzťahy sa neriadia kritériami peňazí a efektivity. Nebolo by možné porozumieť takým všeobecne uznávaným hodnotám ako je láska a priateľstvo, nemohli by sme si vysvetliť reakciu na nové formy zortročovania. Pluralitné konflikty sprevádza zároveň aj posilnenie humanistických hodnôt demokracie, sila sebakritiky a usmerňovanie samého seba. V liberálno-demokratickom svete má znevažovanie zvrchovaných hodnôt svoje hranice. V zhode so Scrutonom „akonáhle si ľudia začnú myslieť, že môžu dobyť svet, tak stratia svoju vážnosť. Pretože dobyť svet nie je možné“.* (Scruton, 2015)

Pozícia intelektuálov, ktorí zohrali ústrednú úlohu pri formovaní modernity, už nemôže byť totožná. Prispôsobenie potrebám a rovnakým hodnotám s ostatnými členmi spoločnosti znamená minimálnu osobnú angažovanosť a premýšľanie o skutočnosti, ako funguje. Komplexnejší spôsob interpretácie vychádzajúci zo stretov a protikladov skutočnosti je podnetný v problematizácii morálnych otázok a hľadanií odpovedí o ne/spravodlivom, o individuálnych a spoločenských právach, o princípe tolerancie. Rovnako dôležité je skúmať, ako funguje sociálny štát, aká je skutočná politická prax pre pochopenie skutočnosti v jej úplnosti. Postmoderna Baumanom popisovaná ako všadeprítomný strach z terorizmu či iných nebezpečenstiev, ktoré sú abstraktné a málo pravdepodobné reálnou hrozbou, napriek tomu vyvolávajú strach dokonca až tak, že pred týmto strachom nie je kam ujsť. (Z. Bauman, 2008, s.9) Filozofia má úlohu vybaviť nás porozumením skutočnosti, ale nič viac. Mala by vnášať poznanie, nie ponúkať univerzálny kľúč k šťastiu, ktorý zjavne nikto nevlasťní. Význam filozofie, resp. poznania sa tým však nezjednodušuje a neznižuje. Nie je však potrebné dokazovať, akú významnú úlohu zohrala v dejinách myslenia, kultúry, či modernity. Filozofia prispela k tvorbe princípov demokratického sveta a usilovala o zmenu sociálneho, politického a ekonomického sveta.

3. Ideológia ako predmet vzájomnej konektivity konceptov verejnej politiky

Najvýznamnejším príspevkom v skúmaní súčasných politických ideológií je teoretik a politický mysliteľ M. Freeden. Podľa neho sú ideológie odlišiteľným a unikátnym žánrom uplatnenia a kombinácie politických konceptov. (Freeden, 1996) Freeden poukázal na význam historického kontextu v utváraní konkrétnych argumentov a významov ideológií pre politické hnutia. Kľúčovou je selekcia, privilegovanie a uprednostňovanie konkrétnych spoločenských významov prostredníctvom sily slov a presvedčania. Konzervatívci napríklad ku konceptu zmeny priradili kvalifikátory ako graduálna, prirodzená, či bezpečná, zatiaľ čo rózne odmietali jej interpretáciu v zmysle revolúcie. Pri analýze pojmu ideológia sú však prípustné aj jej bezbrehé formy s nemožnosťou presného zadefinovania. Historický a kultúrny kontext však vymedzuje rozsah významov, z ktorých môžeme stanoviť presný význam. (Freeden, 2003) V tradícii síce dominovalo negatívne vymedzenie, že ideológie zakrývajú pravdu, v súčasnosti však výskumníci pod vplyvom postmodernizmu neakcentujú tento prístup. Podľa Sargent medzi ideológiami ide o súťaž, ktorá

„prebieha o srdcia a mysle prívržencov a politických prebehlíkov; zároveň prebieha vo vnútri ideológií. Snaha o koherenciu a zakotvenie odporuje mnohým teóriám aplikovaným pri pochopení ideológií, čo vedie k presvedčeniu, že akákoľvek koherencia je nevyhnutne neplatná. Ideologická mapa je komplexnejšia, než kedykoľvek predtým a práve preto je dôležité pochopiť teoretické korene dnešných ideológií“ (L.T. Sargent, 2009, s. 11) Freeden poukazuje na rigidné korene politických ideológií, z ktorých vyvodzujú logické závery. Ako napríklad liberáli nie sú ochotní rokovať na tému kompromisu v otázke individuálnych ľudských práv a slobôd, konzervatívci odmietajú svoju argumentáciu zakladať na iných než tradičných formách skúsenosti zdedenej múdrosti predkov. Napriek tomu sú politické ideológie pretkané logickou nejednotnosťou. Politická ideológia môže presadzovať environmentálne reformy s cieľom spomaliť globálne otepľovanie a zároveň presadzovať politiku dotácií pre odvetvia ťažkého priemyslu. Politické ideológie sú schopné zmiernovať protichodné tvrdenia práve vďaka ich polysémantike. Vágnosť a zavádzanie sú často nevyhnutnými a funkčnými nástrojmi v politike, pretože politika neznamena len proces dekontestácie politického rozhodovania, ale zároveň aj mobilizáciu verejnej podpory. Z toho vyplýva nevyhnutnosť prítomnosti dvoch znakov každej politickej ideológie. Dvojznačnosť a určitosť. Tie predlžujú životnosť politickej ideológie a sú vitálnymi pre stabilitu politického systému. Presnosť jazyka nie je nikdy garantovaná a dokonca aj silná dekontestácia ponechá otvorené dvere mnohým výkladom. (M. Freeden, 2003) Polyvariantnosť a protirečivosť konzervativizmu. Dominantné politické ideológie sa vždy prezentovali ako univerzálne. Lenže keď podrobíme ich univerzálnosť kritickému rozumu a upriamime sa na ich kontext, píše Freeden, objavíme nové politické ideológie.

Otázkou zostáva, či je náboženstvo politickou ideológiou, alebo či v skúmanom kontexte hypermodernitu možno chápať ako ideológiu. Freeden tvrdí, že len vtedy, keď náboženstvá súperia o kontrolu nad verejnou politikou a keď sa snažia ovplyvňovať spoločenské usporiadanie celej politickej komunity. Silne spolitizovaný náboženský fundamentalizmus môže prevziať charakteristiky vlastné totalitným ideológiám. Ako prezentuje M. Freeden, politická ideológia je módom politického myslenia. Nie je však jediným. Je veľký rozdiel medzi prehlásením, že všetko je ideologické, ako by na margo spoločnosti poznamenali zástancovia marxistického prístupu a tvrdením, že všetky formy politického myslenia majú svoju ideologickú dimenziu. Druhým módom politického myslenia je politická filozofia s dôrazom na morálnu správnosť zákonitostí a logicky správnu argumentačnú jednotnosť filozofie. Politická filozofia má tendenciu vysmievať sa „pravdám“ politických ideológií a výsledkom ich dekontestácie – uzavretiu diskusie, filozofmi označovanej ako uponáhľaná, zmätočná, či nezodpovedná. Ideologické myslenie má nízku úroveň a nespĺňa kritériá seriózneho vedeckého výskumu. Freeden vyvodzuje, že treba uznať úlohu politických ideológií ako alternatívneho spôsobu intelektuálneho bádania k politickej filozofii. V prvom rade sú politické ideológie nástrojmi pevne zakotvenými v doméne politiky. Ich tvorcovia majú omnoho ostrejší zmysel pre politično, než väčšina politických filozofov. Politické ideológie nie sú modelmi toho, ako by malo politické bádanie vyzeráť, čo je práve náplňou anglo-americkéj politickej filozofie, ale reflektujú vzory politického myslenia vyprodukovaného spoločenskými skupinami pre spoločenské skupiny. (M. Freeden, 2003) M. Freeden pokladá politické koncepty za základný stavebný prvok nášho politického myslenia. Z týchto stavebných prvkov (konceptov slobody, politickej moci, rovnosti, spravodlivosti, authority, atď.) sú vystavané ideológie, ako komplexné systémy ideí poskytujúcich základ pre vysvetlenie a kritiku politického života. Podstatnou črtou definície súčasnej politickej ideológie je zistenie, že ako komplexné systémy nepozostávajú len z nejakej skupiny konceptov, ale sú tvorené ich špecifickými navzájom prepojenými interpretáciami.

4. Americký konzervatívny experiment

Aktuálne blížiac sa vyvrcholenie súperenia medzi kandidátmi na post prezidenta má niekoľko významov aj z hľadiska samotného konzervativizmu. Na rozdiel od ústredných výziev pre slovenský konzervativizmus, americký konzervativizmus potvrdzuje svoje nádejné víťazné ťaženie s nespochybniteľným akcentom analyzovanej americkej výnimočnosti klasikom sociálnej vedy M. S. Lipsetom (S.M. Lipset, 2003). Americký konzervativizmus sa vyznačuje sklonom k moralizovaniu a k teologizácii politiky, nízkou popularitou sociálneho štátu aj u nemajetných vrstiev, popularitou ľavicových názorov u intelektuálov, zvlášť v univerzitnom prostredí, a naopak slabou rezonanciou obdobných myšlienok vo verejnom živote, absenciou konzervatívnej strany v európskom slova zmysle ako podstatných konzervatívnych atribútov.

V Spojených štátoch sa medzi konzervatívnymi intelektuálmi objavuje niekoľko tém, ktoré spredmetňujú úlohu voľby kandidáta D. Trampa za prezidenta USA. Na kandidátovi považujú za zaujímavé – energickú kampaň, vášnivé publikum a jeho túžbu po vládnutí. Logicky by mal mať D. Trump menšiu podporu medzi intelektuálmi ako mal pred rokom, kedy pobúril niektorými vyhláseniami. Pohrdajúc liberálno-demokratickými normami ako bol návrh zákazu vstupu moslimom do USA a podnecovanie násilia proti demonštrantom na svojich mítingoch bolo vystupňované varovaním, že tuneluje svoju vlastnú nadáciu. E. Fleischer poukazuje na druhú prezidentskú debatu a útočného Trampa, ktorý dá generálnemu prokurátorovi inštrukcie, aby prinútil špeciálneho prokurátora preskúmať jej (Hillary Clintonovej) situáciu, čím poskytol miliónom divákov takmer učebnicovú definíciu neamerického postoja. Paradoxne, podpora Trampa medzi intelektuálmi rastie. Napriek oponentúre zo strany tradičných prominentných konzervatívnych mysliteľov ako je W. Kristol, D. Brooks, E. Erickson, ale ďalší konzervatívci, spisovatelia D. Trampa podporili. Tromfom kritikov vysvetľujúci túto otvorenosť je oportunizmus. Podpora republikánskych kandidátov môže mať profesionálne výhody, ale práca sa vyznačuje hlbšou dynamikou, čo sa dá ťažko rozpoznať. Americkí intelektuáli sa ale necítili tak silno a tak dlhú dobu byť zlákaní autoritárskymi neliberálnymi politikmi.

Ako uvádza P. Beinard, v roku 1953 publikoval C. Miłosz v diele Zajate mysle príklon poľských intelektuálov k stalinizmu. Detailne analyzoval úlohu „donucovania“ a „osobných ambícií“ v ideologickej transformácii. Kniha vyvolala v USA pobúrenie sčasti aj preto, lebo západní intelektuáli chápali túžbu „patriť k masám“. Aj J. Dewey konštatoval, že zatiaľ čo úlohou západných intelektuálov bolo vymedziť sa hlavne kriticky, v Sovietskom zväze to znamenalo hlavne a konštruktívne. Podobne A. M. Schlesinger v knihe Životné centrum z roku 1949 poznamenal, že proti osamelosti a vykoreneniu človeka v slobodnej spoločnosti totalita sľubuje bezpečnosť a kamarátstvo zomknutím jednoty. Túžba dôležitosti je dostatočná, aby niektorí intelektuáli spochybnili samotnú liberálnu demokraciu. Trumpizmus ale nie je marxizmus, ktorého vedecká teória dejín má zvláštnu príťažlivosť pre intelektuálov. Dokonca fašizmus, ktorý vyrástol zo sociálneho darwinizmu mal bohatšie intelektuálne zázemie, než trumpizmus. Trump ponúka intelektuálom príležitosť hovoriť slovníkom más, vyžaruje dynamiku a poskytuje jedinečný zážitok.

Americké konzervatívne hnutie je rozrušené podporou Trampa. Na jednej strane stoja konzervatívci prikláňajúci sa k jeho kandidatúre s podmienkou, že Trump musí byť schopný v noci spať apelujúc na jeho svedomie. Na strane druhej v obhajobe konzervatívcov na čele politiky v takých situáciách, ako bola finančná kríza, vojny v Iraku a v Afganistane ešte neznamená, že by mali podporovať prezidentského kandidáta, ktorý požaduje mučenie väzňov. P. Noonan z Wall Street Journal naznačuje, že politikom a komentátorom v skutočnosti chýba morálny status oponovať Trumpovi, pretože nemôže byť horší ako sú oni. A okrem toho, ľudia sú s ním. Príkladom je aj poznanie skutočnosti podľa C. Miłosca v období Druhej svetovej vojny názorom, že sovietska vláda nemôže byť horšia ako neefektívna vláda, polícia a stagnujúce súdnictvo. Odsúdením súčasného amerického vodcu tak analogicky konajú americkí intelektuáli. Oblúkom od Obamovho progresivizmu sú ochotní uznať protiústavné prvky Trumpovej rétoriky. Aj keď Trump nemusí byť dokonalý, je pokračovateľ idey „suverenity ľudu“ namierenej proti americkým elitám, tvrdí rešpektovaný konzervatívny mysliteľ K. Masugi. Noonan, Hanson a Gingrich a konzervatívci z

Journal of Americal Greatness uvádzajú, že súčasný americký systém vlády je nelegitímny a že je možné na jednej ruke vyčíslieť skutočných obrancov americkej suverenity, slobody a národa v Kongrese. Rezonuje názor, že Spojené štáty nie sú modelom liberálnej demokracie. Amerika je menej demokratická, preferuje bohatých, pretože nemôže účinne zaručiť práva jednotlivca alebo obmedziť výkonnú moc.

Konzervatívna autorita sa reflektuje prostredníctvom L. Straussovho rozlíšenia medzi tyranom a cisárom. Tyran berie absolútnu moc tým, že zvrhne republiku. Cisár získava absolútnu moc, ale iba vtedy, ak ústavná republika skolabovala. Trump zrejme nie je cisár, ale môže potvrdiť zvrchovanosť ľudu a jeho prirodzené právo k vládnutiu. Vzhľadom k tomu, Trumpova úloha ako tribúna ľudu umožňuje pozdvihnúť revolučnú autoritu nad inštitúcie starého poriadku. Fakt, že Trump má väčšiu legitimitu než inštitúcie potvrdzuje obrana jeho útokov.

5. Stratégia otvoreného konzervativizmu v efektívnej verejnej politike

Podľa A. Lupia z Michiganskej univerzity v príspevku Zlepšenie verejného vnímania hodnoty politológie spočíva hodnota vedeckého bádania v zapojení širšej verejnosti pri tvorbe poznatkov. Mnohým vedcom, ktorí by mohli poskytnúť hodnotové znalosti širokej verejnosti k tomu chýbajú odborné podnety. V skutočnosti sa práca mnohých bádateľov zameriava na iný než profesijný postup. Stratégie nedávno považované za prijateľné k prezentácii informácií sú dnes pomalé, prebytočné a neefektívne. Ľudia nemôžu očakávať, že staré stratégie budú mať rovnaké účinky. Univerzity disponujú potenciálom k zodpovedaniu viacerých otázok, z ktorých najdôležitejšou je problém, aké informácie by mali byť verejne dostupné. Podľa A. Lupia z Michiganskej univerzity v príspevku Zlepšenie verejného vnímania hodnoty politológie v čase, keď prominentné osoby verejne spochybňujú hodnotu našej disciplíny, je nutné pôsobiť útočne a efektívne. Lupia konštatuje, že občania vedia veľmi málo o politike a vláde. (A. Lupia, 2016) Politológia sprostredkováva cenné poznatky v silne konkurenčných komunikačných prostrediach, preto je potrebné zapojenie ľudí spôsobmi, ktoré môžu upútať ich záujem a pomáhajú im s presadzovaním ich očakávaní. Úlohou politológie teda ostáva hľadanie spôsobov, ako sprostredkovať ďalšie poznatky čo najväčšiemu počtu ľudí. Jedným z návrhov je aj príprava tematických videí (APSA Video Library). Inovatívny prístup umožňuje dozvedieť sa viac o tom, čo od nás verejnosť očakáva a efektívnejšie komunikovať smerom k verejnosti, čo umožní systematizáciu našich predkladaných poznatkov a zároveň zlepšiť participáciu s ľuďmi, ktorým tieto informácie poskytujeme. Video-kampaň prezentujúca konkrétnu politologickú hodnotu nás povzbudí účinnejšie čeliť problémom prenosu sociálnych tém v politologickom výskume. Nie je to len problém sociológov, ale hlavne politológov, ktorí nie sú zdatní týmto spôsobom myslieť. Podľa D. Shaw politológia prispela mnohými nástrojmi a konceptmi do politickej praxe a získala status konvenčnej všeobecnej múdrosti. Verejná diskusia v priestore vymedzenom verejnou politikou ukazuje, že zmena paradigmy aj samotného konzervativizmu nie je potrebná, ale že spredmetnenie jej miesta v živote politiky má svoje žiaduce nároky.

Nová verejná politika môže so sebou priniesť negatívne zamýšľané dôsledky. Na príklade pestrej politickej scény za posledné obdobie v tomto roku zanikli politické subjekty, niektoré svoj príchod iba ohlásili. Priestor na kreovanie nových politík ponúka na politickej osi stredo-pravá pozícia politických subjektov. S ambíciou zmeny sa aktuálne prezentuje vznikajúci politický subjekt R. Rybníčka. Jeho cieľom je systémová zmena volebného systému, územnosprávneho členenia, zriadenie špeciálneho ministerstva pre rómsku otázku. Nová politická strana má osloviť hlavne konzervatívnych a kresťanských voličov podľa vzoru CDU/CSU. Podľa politického analytika J. Baránka však hlavný dôvod neúčasti KDĽH v parlamente a celkovo nestabilná pravica ešte nie je zárukou, že tento subjekt vyplňujúci prázdny priestor bude zárukou úspechu. (HNonline.sk, 14.10.2016) Založenie občianskeho združenia Progresívne Slovensko má naopak zaplniť

liberálne vákuum s cieľom dosiahnuť efektívnejšiu verejnú správu s liberálnymi a proeurópskymi hodnotami s väzbou na Filkove ekonomické idey. (HNonline.sk, 13.9.2016)

Je paradoxné, že strana, ktorá ešte ani nevznikla, už je skritizovaná politickým súperom a hlavne voličom. Máme presne toľko ideí o strane, koľko je počet inteligentných voličov. Sme náchylní akceptovať zaujatosť a častokrát predpojatú kritiku proti tým, ktorí chcú v prospech nás rozhodovať, a radšej budeme podporovať zaužívané stereotypy vládnucich hoci aj s pošramotenou vizitkou vládnutia, ako dať šancu iným. S. Weil nekompromisne uvažuje o zrušení politických strán. Vychádza z pojmu strany, ktorou sa častovali politickí protivníci z konkurenčných frakcií až do vystúpenia E. Burka s chápaním politickej strany ako *alternative governments*. „Avšak, na rozdiel od tohto chápania, ktoré predpokladá istú noblesu, zodpovedajúcu jeho aristokratickému pôvodu, so sklonom k hrubosti a napokon k totalitarizmu“. Stranícke ustanovizne označuje S. Weil ako číročisté zlo (S. Weil, 2016, s. 51), keďže tie v skutočnosti nie sú nie sú výrazom vôle jednotlivcov, ale „*strojom na výrobu kolektívnej vášne*“ (S. Weil, 2016, s. 5). Podľa recenzenta diela B. Miškoviča sa javí ako pravý dôvod existencie politických strán zlo v podobe útlaku v mene kolektívneho besnenia, čím sa odníma to najzákladnejšie právo byť sám sebou. S. Weil indikuje pre konzervativizmus nasledujúce prehodnotenie tradičných modelov inštitucionálneho správania. Samo používanie slova demokracia a republika núti nanajvýš pozorne preskúmať problém vyjadrenia názoru verejnosti na veľké problémy verejného života a zároveň zabrániť, aby v období, keď ľud odpovedá, nekolovala medzi ním nijaká kolektívna vášeň. Len dobro je legitímnym dôvodom zachovania. Demokracia, moc väčšiny nie je dobrom, je len prostriedkom na dosiahnutie dobra. Príklad dobrej demokratickej ústavy v prvom rade v ľuďoch nastoľuje rovnováhu, a až následne sa stará o to, aby sa uplatnila vôľa ľudu. Človek, ktorý je členom nejakej strany sa dobrovoľne podriadil autorite strany, ale nikdy sa nezaoberal postojmi strany k všetkým problémom verejného života. S. Weil dedukuje, že človek sa bezdôvodne podriadi autorite a jeho schopnosť rozlišovať s túžbou po pravde je odsúdená k otrockým úkonom odstrihnutým od vlastného duchovného poslania každého človeka. Pohnútkou k mysleniu už nie je bezpodmienečná, nedefinovatelná túžba po pravde, ale túžba zosúladiť svoje myslenie s vopred stanoveným učením. A to považuje za pravý dôvod na ich zrušenie. (S. Weil, 2016, s. 53)

Podľa M. Ritomského pri tvorbe a rozvoji občianskej spoločnosti hrá kľúčovú úlohu kritické myslenie. Je založené na poznaní a vyhodnocovaní objektívne pozorovateľných a skúmateľných faktoch, ktoré možno spoznať a overiť. „*Fakty sú niečo, čo môže spoznať a overiť si každý človek bez ohľadu na svoje politické či náboženské presvedčenie. Kritické myslenie teda vytvára bázu, na ktorej sa môžeme stretnúť všetci*“. (M. Ritomský, 18.4.2014) Nie všetky otázky a problémy majú jednoznačné riešenia. Preto je úlohou politických ideológií ponúknuť barličku v konfrontácii s nepoznaným. Pomáhajú rozširovať naše poznanie a na tomto základe môžu politické rozhodnutia maximalizovať dobro pre celú spoločnosť. Nasleduje súlad voliť takých politikov, ktorí dokážu kritické myslenie aplikovať aj v praxi. Otázne je, s akými politickými záujmami.

Záver

Konzervativizmus dáva viaceré odpovede na otázku straty hodnôt v nastávajúcej ére postmoderny. Úcta k minulým udalostiam, odkazuje na nezabúdanie a oživuje náboženské tradície na základe výziev k zachovaniu národnej či náboženskej identity. Rozlíšenie dvoch bazálnych foriem metafyzického a empirického konzervativizmu umožňuje ochranu posvätnosti a reakciu na rozsiahle zmeny, ku ktorým dochádza od čias reformácie a osvietenstva. Empirický konzervativizmus môže byť podporený aj tým, čo by sa mohlo označiť ako metafyzika osobnosti o povahe ľudskej osoby. Túto pozíciu zdieľa konzervativizmus s liberalizmom. Napätie medzi ekonomickým liberalizmom a sociálnym konzervativizmom je vnútornou konštantou nekompatibility oboch štýlov.

Pluralitné konflikty sprevádza zároveň aj posilnenie humanistických hodnôt demokracie, sila sebakritiky a usmerňovanie samého seba. Napriek tomu v liberálno-demokratickom svete má znevažovanie zvrchovaných hodnôt svoje hranice. Pri zohľadnení americkej politickej tradície a vplyvnej konzervatívnej politiky sú z hľadiska všeobecnej tvorby verejnej politiky kľúčové dva

aspekty: Po prvé, akceptovanie faktu, že USA sú právny štát, nie krajina, kde tí, čo majú moc, sú aj v práve. Po druhé, zohľadnenie poznania, že nová forma vládnutia trumpizmus, je historickým učebnicovým príkladom vládnutia v niektorých európskych krajinách. Trumpova úloha ako tribúna ľudu umožňuje pozdvihnúť revolučnú autoritu nad inštitúcie starého poriadku. Verejná politika reflektuje ideológiu s nemožnosťou presného zadefinovania. Preto je ideologický komponent dôležitým článkom zmierňovania protichodných tvrdení a to práve vďaka ich polysémantike. Vágnosť a zavádzanie sú často nevyhnutnými a funkčnými nástrojmi v politike, pretože politika neznamena len proces dekontestácie politického rozhodovania, ale zároveň aj mobilizáciu verejnej podpory. Úlohou politológie teda ostáva hľadanie spôsobov, ako sprostredkovať ďalšie poznatky čo najväčšiemu počtu ľudí.

Nemali by sme dopustiť, aby nás dnešné problémy zaslepili včerašším úspechom a zajtrajšou možnosťou. V tomto nebezpečnom období svet potrebuje menej európskych systémov a viac európskych hodnôt. Európa je stále zjednotená na dôležitých veciach ako je odmietanie agresie, ale menej na sekundárnych veciach, ako sú rozdielne národné prístupy v domácej politike. Migrácia ako aj odkresťančenie nie je experiment, ktorý keď nevyjde sa zruší a vrátíme sa k starým poriadkom. Prívrženec konzervativizmu je v úplne rovnakej situácii.

Literatúra

ASHFORD, N., JORDAN, G. (eds). 1993. Public Policy and the Nature of the New Right. London: Pinter, 1993.

BAUMAN, Z. 2008. Tekuté časy: život ve věku nejistoty. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008.

BEINARD, P. 2016. Why Are Some Conservative Thinkers Falling for Trump? <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/09/trumps-intellectuals/492752/>

FLEISCHER, E. Prečo sa obávať Donalda Trumpa 14.10.2016 <http://komentare.sme.sk/c/20355689/preco-sa-obavat-donalda-trumpa.html#ixzz4NFs80vDE>

FREEDEN, M. 1996. Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach. Oxford University Press, 1996.

FREEDEN, M. 2003. Ideology: A Very Short Introduction. Oxford University Press, 2003.

FUKUYAMA, F. 2012.

LIPOVETSKY, G. 2013. Hypermoderní doba: Od požitku k úzkosti. Praha: Prostor, 2013.

LIPSET, S. M. 2003. Dvousečná zbraň. Rub a líc americkej výjimečnosti. Praha: Prostor, 2003.

LUPIA, A. 2016. Uninformed. Why People Seem to Know So Little about Politics and What We Can Do about It. Oxford University Press, 2016.

NOVOSÁD, F. 2016. V zrkadle kultúry. Bratislava: IRIS, 2016.

NISBET, 1993. Konservatismus. Praha: Občanský institut, 1993.

MASSIE, A. (april 2013, The Spectator MT: An Accidental Libertarian Heroine)

OAKESHOTT, M. 1991. Rationalism in politics and other essays. Cambridge University Press, 1991.

RITOMSKÝ, M. Kritické myslenie v politickej praxi 18. 4. 2014
<http://www.priestori.sk/konzervativizmus-alebo-liberalizmus-radsej-kriticke-myslenie-2/>

Rybníček zakladá novú politickú stranu, cez víkend prezradí podrobnosti 14.10.2016
<https://hnonline.sk/slovensko/842689-rybnicek-zaklada-novu-politicku-stranu-cez-vikend-prezradi-podrobnosti>

SARGENT, L. T. 2009. Contemporary political Ideology: a comparative analysis. Belmont, CA : Wadsworth, 2009.

SCRUTON, R. 2015. How to be a conservative. London: Bloomsbury, 2015.
Známy podnikateľ zakladá liberálny subjekt, môže sa zmeniť na politickú stranu. Rybníček to víta 13.9.2016

SCRUTON, R. 1993. Smysl konzervatismu. Praha: Toys, 1993.

<https://hnonline.sk/slovensko/825113-znamy-podnikatel-zaklada-liberalny-subjekt-moze-sa-zmenit-na-politicku-stranu-rybnicek-to-vita>

WEIL, S. 2016. Traktát o zrušení politických strán. Bratislava: Premedia, 2016.

ZAKKARIA, F. 2012. Budoucnost svobody. Neliberální demokracie v USA i ve světě. Praha: Academia, 2012.

Adresa autora

Doc. PhDr. Daniela Škutová, PhD.

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB

Kuzmányho 1

974 01 Banská Bystrica

e-mail: daniela.skutova@umb.sk